

SAMTÍNINGUR

Enn um Pálsbók

Í *Sögu*, tímariti Sögufélags 1995, birtist ritfregn eftir undirritaða um bók Sveinbjarnar Rafnssonar prófessors um Pál Jónsson Skálholtsbiskup sem út kom árið 1993. Bókinni fann ég fátt til lofs og með sínum hætti snerist SvR til varnar fyrir bókarkorn sitt í *Sögu* 1996.

Í ritfregninni tíndi ég til fáein dæmi þar sem mér þótti SvR hafa sneitt hjá ritum stöku fræðimanna og þess vegna ekki sýnt Páls sögu í öðru ljósi en því sem hann sjálfur brá upp í sinni gulu bók. Í lok varnar sinnar fellir SvR mig á mínu eigin bragði og rifjar upp að fyrrum lét ég hans hvergi getið opinberlega í lestri og grein um sárafar í Íslendinga sögu. Í kennslu sinni og lærðri grein setti SvR fram þá hugmynd að að baki sáralýsingum í Sturlunga sögu liggi „minnisgreinar sem skráðar hafi verið vegna málarekstrar“ (1977:726). Í grein og kennslu lagði SvR áherslu á að sýna fram á að minnisgreinar til sára- og benjalýsinga í Sturlungu bentu til vaxandi notkunar ritaðra gagna í réttarathöfnum á 13. öld og væri það ótvírætt merki um „aukin áhrif rómversks réttar“ og í greininni varpar hann fram þeirri spurningu hvort Grágásarlög séu að einhverju leyti undir áhrifum rómversks réttar (1977:726). Vissulega höfðu kennsla og grein SvR áhrif á erindi mitt og grein á og í *Sturlustefnu*, en ég þóttist þó fara aðra leið en hann. Ég notaði sum sömu dæmi úr Sturlungu og hann hafði notað og með þeim og öðrum að auki leitaðist ég við að sýna að minnisgreinar um fyrirætlaðar aðfarir og bardaga hefðu getað komið að notum nafnkenndum mönnum sem afl höfðu til þess að ná til sín féggjöldum fyrir mannvíg eða sár og jafnframt reyndi ég að sjá Íslendinga sögu sem hagnýtt dæmasafn lögsögumannsins Sturlu Þórðarsonar og enn jafnvel sem óbeina uppsprettu söguefna á 13. öld og hafði þá Íslendinga sögur í huga, einkum Brennu-Njáls sögu. Hugmynd mín var að reyna að skyggjast um lífheim og helheim Sturlungu og í sömu andrá sköpunarheim Íslendinga sagna. Ritheim Grágásarlaga hafði SvR þá þegar merkt sér og hefir þeyst um hann síðan (sjá t.d. Sveinbjörn Rafnsson 1990).¹ Það var oflæti af mér að nefna ekki læri-

¹ Nú er þar komið reiðinni að dæmt er fals og skrök upp á höfund Hrafnkels sögu (sjá Sveinbjörn Rafnsson 1996a).

meistarann SvR í samhengi við minnisgreinar til málareksturs, en ekki „leiður misskilningur“ einsog hann kallar í vörn sinni.

Hinsvegar held ég það misskilning SvR að telja það prentvillur sem ég kalla í ritfregninni lesvillur hans og dæmi þá jafnhliða af fyrri reynslu þegar ráðamenn Árnastofnunar fólu mér að bera saman prófarkir með handbragði SvR við frumrit prestaskýrslna frá 19. öld sem prentaðar voru í bók undir heitinu *Frásögur um fornaldarleifar* (Sveinbjörn Rafnsson 1983). Við þann samlestur varð til langur villulisti sem raun væri að rifja upp. SvR var þá ekki sýnt að taka rétt eftir skrifi presta og enn er hann við sama heygardshornið í útgáfu kirknaskrárinnar í Pálsbók sinni þar sem til að mynda fellur niður heil sókn í Meðallandi og hann prentar hiklaust „Gessastaðakirkja“ þar sem í handriti stendur skýrlega Bessastaðakirkja. Slíkar yfirsjónir kallar SvR smáræði, en þess skal minnst að sínum augum lítur hver á silfrið.

Í vörn sinni virðir SvR það ekki svars að í ritfregninni var bent á einstök atriði í *Íslensku fornbréfasafni* sem sýna ótrúverðugleika endurgerðar hans á gömlu kirknaskránni. Honum er meira í mun að lesa mér guðrækilegan pistil og segir að rétt sé að „bera virðingu fyrir löngu liðnu fólki ... og gera því ekki upp skoðanir í deiluefnum sem það hefur alls ekki látið í ljós“ (1996b: 315). Í pistlinum leggur prófessorinn út af orðum mínum um skattaálögur páfa sem eru fengin úr bók SvR sjálfs þar sem hann segir um tilefni kirknaskrárinnar (1993:85):

Líklegast verður að telja að tilefni skrárinnar hafi verið einhvers konar gjaldaálagning af hálfu biskups á kirkjur og klerka og reyndar kemur vart annað til greina. ... Líklega þarf að fara alla leið til Rómar enda langlíklegast að hér liggi að baki páfaskattur.

Áður en SvR dregur þessar ályktanir í bók sinni hefir hann þó skrifað að í skránni komi fram landfræðileg lýsing á Skálholtsbiskupsdæmi og að ákveðin upptalning í skránni virðist miðuð við ferðir biskups og ætluð honum til halds og trausts í vísitasíum (1993:82). En í vörn sinni í *Sögu* (1996:313) þverast SvR við þeirri skemmtilegu og skynsamlegu skoðun minni að kirknaskráin sé einskona landabréf og segir hann að skráin „sýnist varla vera gerð sem leiðarvísir“ og ekki „verður séð að skráin sé leiðarvísir þó að hún sé í staðfræðilegri röð“ og heldur fast við þá tilhugsun sína að fyrirskipaður páfaskattur í auðum línnum í registri Innocentíusar III páfa liggi að baki kirknaskránni (1996b:314).

Í ritfregninni lét ég í ljósi efa um ákveðnar tilgátur í bók SvR og sýndi

dæmi þess að texti hans í útgáfu Páls sögu og kirknaskrárinnar heldur ekki allstaðar og önnur atriði sýna að endurgerð hans á kirknaskránni stendur á ótraustum grunni. SvR kaus að verja sig með dylgjum og gífuryrtum ásökunum í minn garð sem ég nenni ekki að hafa eftir en vísa aftur í hugskot þess er sendi.

RIT

- Guðrún Ása Grímsdóttir. 1988. Um sárafar í Íslendinga sögu Sturlu Þórðarsonar. *Sturlustefna*. Stofnun Árna Magnússonar, Reykjavík.
- . 1995. Ritfregn um Sveinbjörn Rafnsson. *Páll Jónsson Skálholtsbiskup*. Nokkrar athuganir á sögu hans og kirkjustjórn. Ritsafn Sagnfræðistofnunar 33. Reykjavík, 1993. *Saga* 33:197–207.
- Sveinbjörn Rafnsson. 1977. Grágás og Digesta Iustiniani. *Sjöttu ritgerðir helgaðar Jakobi Benediktssyni 20. júlí 1977:720–732*. Ritsstj. Jónas Kristjánsson og Einar G. Pétursson. Stofnun Árna Magnússonar, Reykjavík.
- (útg.). 1983. *Frásögur um fornaldarleifar*. Stofnun Árna Magnússonar, Reykjavík.
- . 1990. Forn hrossreiðalög og heimildir þeirra. Drög til réttarheimilda Grágásar. *Saga* 28:131–148.
- . 1993. *Páll Jónsson Skálholtsbiskup*. Nokkrar athuganir á sögu hans og kirkjustjórn. Ritsafn Sagnfræðistofnunar 33. Reykjavík.
- . 1996a. Um Hrafnkels sögu Freysgoða, heimild til íslenskrar sögu. *Saga* 34: 33–84.
- . 1996b. Til varnar bókarkorni. *Saga* 34:310–317.

Guðrún Ása Grímsdóttir
Stofnun Árna Magnússonar
Árnagarði við Suðurgötu
101 Reykjavík